

ZABALA - ARANA'TAR JOSEBA

—MIREN-BIOTZ-SEMEA—

ELIZTIA

GIPUZKERAZ

I MAĻA

M-80359
F-85223

Eubaltzaindari 151
38239
Egilish

Zabala-Arana

M. B. S.

ELIZTIA

GIPUZKERAZ

I MAĻA

DONOSTIA

Loyola'taf Iñaki Deunaren irafkola

1924

(Gotzai ta Lekaidaba nagusien aizuz)

YABEA DU

Ufutia'tar Gotzon, M. B. S., eskide ta
adiskide maiteari

EGILEAK.

I

ITZAK ETA GAUZAK

1. Itz-egiten dunak itzak oguzi edo esaten ditu.
2. Gauzak adirazteko, berai dagozkien itzak erabiltzen dira.
3. Ikuñak edo zerbaiten agerkiak dira, ba, itzak.
4. Itza entzunaz, berari dagokion gauza gogoratzen zaigu.

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa. (*Galdeai erantzungo die ikasleak, goiko erantzunak itzez-itzez esanik ez, ordea, bestela baizik*).

Itz-egitea zer da? —Itzak zertarako erabiltzen dira? —Zeren ikuñak dira itzak? —Itzak entzunaz zer gertatzen da? —*Ikuña* zer da? —*Oguzi* zer da? —*Agerkia* zer da?

2.ª Urengo itz bakoitzak dikuñana nun izaten dan esan.

eguzkia	beya	txeñenak	satoña	ondaña
ilargia	oña	arbiak	ikatza	aizea
odeyak	txeña	irakaslea	eltzea	oya
belaña	telak	lorak	aña	Yainkoa
añayak	zuaitzak	gotzonak	gatza	yaupa (meza)

3.ª Uréngo itz bakoitzak dikuñana yanaria ala edaria dan.

ogia	esnea	arbia	gazta	akeita
ura	añaikia	aza	ura	baba
ardoa	añautza	geriza	sagaña	sagardoa
eztia	udarea	paitaña	mizpira	garardoa
artoa	aragia	txitxirioa	lusagaña	txerikia

4.ª IZAN izakoya: Aitatzerazko oñaldia ta le-naldia.

ura	gaur	lotsa	da	ura	atzo	lotsa	zan
zu	»	»	zera	zu	»	»	ziñan
ni	»	»	naiz	ni	»	»	nin-zan
ayek	»	»	dira	ayek	»	»	ziran
zuek	»	»	zerate	zuek	»	»	ziñaten
gu	»	»	gera	gu	»	»	giñan

Lotsa ordeaz beste itzak ere erabili: bildur, gose, egañi; ona, gaiztoa; etori, etortzen, etoriko, t. a.

II

IZKIÑAK

5. *Izkiña*, oguzkada batez oguzi edo esaten dan itza ala itz-zatia da: *bat*, *a-ma*.
6. Itzak izkin bat ala geyago izan ditzake; itza, ořezkero, *izkinbakařa*, *bizkinduna*, *iruiz-kinduna*, *labizkinduna*, ta abar, izan dai-teke.

ADIBIDEAK: *Ni*, *u-ume*, *a-ma-bi*, *e-ma-ku-me*.

YARDUKIZUNAK

1.^a Galde-erantzuketa.

Oguzkada batez oguzten dan itza ala itz-zatia zer da? —Itzak zenbat izkin izan ditzake? —Itzak izkiñaketz zenbatakoak dira? —Itz izkinbakařak zenbat izkin ditu? —Bizkindunak zenbat izkin ditu?

2.^a Uřengo itzak zenbana izkin dituzten esan.

bat	sei	amaika	amasei	beřogei	bosteun
bi	zazpi	amabi	amazazpi	irurogei	anei (<i>miřa</i>)
iru	zortzi	amairu	amazortzi	larogei	unei (<i>miřoi</i>)
lau	bederatzi	amalau	emeretzi	eun	onei (<i>miřa miloi</i>)
bost	amar	amabost	ogei	beřeun	eidi (<i>biřoi</i>)

3.^a Urango itz bakoitzak dikuřana *aberea, egaztia, ařaya ala landarea* dan esan.

zozoa	usoa	ařanoa	atea	oreña
bigara	makalua	bisigua	ardia	zaldia
zumea	txilařa	izokia	garia	basurdea
antzařa	azeria	areitza	epeřa	sardiņa
kebelařa	pikondoa	izurdea	ařtza	txakuřa

4.^a IZAN eikoya: *Aitatzerazko oñaldia.*

ařek	orain	aufa	maite	du	ařek	aufak	maite	ditu
zuk	»	»	»	dezu	zuk	»	»	dituzu
nik	»	»	»	det	nik	»	»	ditut
ayek	»	»	»	dute	ayek	»	»	dituzte
zuek	»	»	»	dezute	zuek	»	»	dituzute
guk	»	»	»	degu	guk	»	»	ditugu

Maite ordez *gořoto, iguin*, t, a., erabili; baita beste zenbait adiiz-izen eikoi ere: *ekaři, ekařtzen, ekařiko*, t. a.

III

IZKIAK

7. *Izkiak*, itzaren atal txikienak dira.
8. Izki batzuek oguzten geldi bezela egon gaitzke, *a...* oguzten eta; olako izkiai *gediñak* deritze. Gediñak bost dira: a, e, o, u, i.
9. Beste izkiak *igidiñak* dira, beren oguzkera igikora, edo gelditu-eziña, dalako.
10. Bi gedin bat bezela, oguzkada batez, esaten diranean, *bikoitzak* dira. Sei dira: au, eu, ai, ei, oi, ui.
11. Euskel-agaka: *a, g, k, y, j, x; e, d, t, ts, tz, tx, d, l; o, l, n, l, ñ; u, r, r, s, z; i, b, p, m.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Itzaren atal txikienak zer dira? —Gediñak zer dira? —Gediñak zein dira? —Igidiñak zela (nola) oguzten dira? —Zenbat eta zein dira bikoitzak? —Agaka osoak zenbat izki ditu?

2.ª Urango itzak zenbana gedin dituzten esan

ikusi	ikusmena	oroitu	oroimena	sena
entzun	entzumena	uleitu	uleimena	oldea
usnatu	usaimena	aditu	adimena	soña
txastatu	txastamena	nai	naimena	gorputza
ikutu	ikumena	gura	guramena	gogoa

3.ª **Uréngo itzak zenbana igidin dituzten esan.**

ilbeltza	garagañā	azīā	udazkena	unea
otsāā	uztāā	lotazīā	eguna	gaba
epāā	dagonīā	negua	astea	īābetea
yofāā	iraīā	udara	urtea	aroa
orīā	urīā	udaberia	eungia	aldia

4.ª **IZAN eikoya: *Aitatzerazko lenaldia.***

aŕek	len	aurā	maite	zuan	aŕek	aurāk	maite	zituan
zuk	»	»	»	zenuan	zuk	»	»	zenituan
nik	»	»	»	nuan	nik	»	»	nituan
ayek	»	»	»	zuten	ayek	»	»	zituzten
zuek	»	»	»	zenuten	zuek	»	»	zenituzten
guk	»	»	»	genuan	guk	»	»	genituan

Len ordez *erañegun*, *igaz*, 1. a. erabili; baita *aurā* ta *aurāk* ordez beste izenak ere.

IV

IZKIXEAK ETA IZKITZAŖAK

12. Idazteko geyen erabiltzen diran izki txikiak *izkixeak* deritze.
13. *Izkitzaŕak*, noizean-bein itzaren lenengo izkitzat erabiltzen diran izki aundiak dira.
14. Lenengo izkia izkitzaŕa dute:
 - a) Idazkayaren lenbiziko itzak, eta kulatz edo *punto* ostezkoak;
 - g) Notiñai, eriai, ibayai, mendiai, etxeai ta, dagozkienak.

ADIBIDEAK: *Jainkoa, Mikel, Donosti, Bilbao, Bidasoa, Gorbea, Ernio, Yauregizar.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Izkixeak zein dira? —Idazkayaren lenengo izkitzat zein erabiltzen da? —Kulatz-ostezko izkia zein motakoa izaten da? —Zela idazte dira notin-izenak? —Beste zein idazten dira notin-izenak bezela? —Kulatza zer da?

2.ª Urŕengo itzak zuzen idatzi.

donosti uria	mitxelena basetxea	aguŕ, anai maite
ene yainkoa	andoni deuna	gabon gaba
aizkofi mendia	miren ama	yosu auŕa
erapel gotzona	elofŕza yauna	bultzi-bidea
bizkaiko ibaizabal	argia asterokoa	pi doipurua

3.ª Bear dan tokietan izkitzarak ipiñi.

paris aundia ta polita da. —agindua zoña, esan oi da. —atalan itxasoan añai aunitz da. —kepa buenos aires'era yoan omen da. —lan egiñezkero, ameriketara yoateka ere, txindia (*dirua*) irabazi daiteke. —obena goñoto ez dunak ez du yainkoa maite. —arabako uri-burua gazteiz da.

4.ª IZAN eikoya: Aitatzerazko oñaldia ta lenaldia.

<i>ura</i>	maite	du	<i>ura</i>	maite	zuan
<i>zu</i>	»	zaitu	<i>zu</i>	»	ziñuan.....
<i>ni</i>	»	nau.....	<i>ni</i>	»	niñuan.....
<i>ayek</i>	»	ditu.....	<i>ayek</i>	»	zituan.....
<i>zuek</i>	»	zaitue.....	<i>zuek</i>	»	ziñuen.
<i>gu</i>	»	gaitu	<i>gu</i>	»	giñuan.....

Amabñ mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta *maite* ordezt *sartu*, *atera*, *aintzald*, *ikus*, t. a., erabili. (*Ikusi 52-55'g. ingoskiak*).

ESAKUNA, ESAKIA

15. Itzak, bañeneko gogai edo usteak adirazteko erabiltzen ditugu.
16. Gogai osoa, edo betea, adirazten duten itzak *esakuna* egiten dute.
17. Gogai osoa adirazten ez duten itzak *esakia* egiten dute.

ADIBIDEAK:

Esakuna = *Nire txakura txikia da.*

Esakia = *Nire txakura.*

Oaña. Itz bakara ere esakuna izan daiteke:
Zatozle.

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Itzak zertarako dira? —Gogaya zer ote da? —Esakunak zer adirazten du? —Esakiak zer adirazten du? —Esakunak egiteko itz asko bea izaten al dira beti?

2.ª Esakunak eta esakiak zeindu.

Ume, gogoz ikasi. —Itxumustuan. —Zalapartaka etoñi zan. —Goizean goiz. —Ilunabarlean yoa nintzan. —Mikel'en etxeko sagardoa. —Au bai-dala ogi gozoa! —Suak afituta daude.

3.^a Esakiak esakun biurtu.

Ume ikasnayak... (*zer egiten du?*) —Mutiko ona... —Ume gaiztoa... —Ikastetxea... (*zertarako da?*) —Itxasoan ariayak... —Añantzaleak itxasora... —Kistañ ona izateko... —Seme txintxoia izateko... (*zer beař da?*) —Suak... —Eguzkiak egunez... —Ilargiak...

4.^a IZAN eikoya: Aitatzerazko oñaldia.

<i>añeri</i>	gau	ona	opa	dio		gau	onak	opa	dizkio	
<i>zuri</i>	»	»	»	dizu		»	»	»	dizkizu	
<i>niri</i>	»	»	»	dit		»	»	»	dizkit	
<i>ayei</i>	»	»	»	die		»	»	»	dizkie	
<i>zuei</i>	»	»	»	dizue		»	»	»	dizkizue	
<i>guri</i>	»	»	»	digu		»	»	»	dizkigu	

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta *gau ona opa* ordeztu *sagaña eman*, eta *gau onak opa* ordeztu *antzezkiak erakutsi*, t. a., erabili. (*Ikusi 52, 53'g. ingoskiak.*)

VI

ESAPURUA, EZAŖKAYA

18. Esakunaren buru bezela dana, *esapurua* da.

19. Esapuruatzaz esaten dana, edo ezaŖi egiten zayona, *ezaŖkaya* da.

ADIBIDEA: KistaŖ onak urkoa maite izaten du.

Esapurua = *KistaŖ onak*.

EzaŖkaya = *Urkoa maite izaten du*.

OaŖa. Esapurua ta ezaŖkaya *agiriezak* izan daitezke: *Ona zera (zu); Nork yo zaitu? —TxabieŖtxok (yo nau).*

YARDUKIZUNAK

1.^a Galde-erantzuketa.

Zer da esapurua? —Zer da ezaŖkaya? --Esapurua ta ezaŖkaya beti agirian egoten al dira? —Esakun bateko esapurua izen bat bakaŖa izan beaŖ al da?

2.ª Esapuruai ezaŖkai egokiak ezaŖi.

EluŖa... —Ogia... —Beyak... —AŖantzaleak... —Yakoba'ren semeak Yoseba beren anaya... —Noe'k... —Kan Noe'ren semea... —Yosu-Kisto... —Irakasleak... —Gipuzkoa...

3.ª Ezañkayai dogozkien esapuruaak ipiñi.

... egin zituan ortze-ludiak. —... Yainkoaren Ama da. —... Belen'go estalpean yayo zan. —... Ebe atzipetu egin zuan. —... Gipuzkoa'ko uri-burua da. —... aragia saltzen dute. —... ogiak egiten dituzte.

4.ª IZAN eikoya: Aitatzerazko lenaldia.

<i>añeri</i>	gau	ona	opa	zion.....	gau	onak	opa	zizkion.....
<i>zuri</i>	»	»	»	zizun,....	»	»	»	zizkizun....
<i>niri</i>	»	»	»	zidan....	»	»	»	zizkidan....
<i>ayei</i>	»	»	»	zien.....	»	»	»	zizkien.....
<i>zuei</i>	»	»	»	zizuen ...	»	»	»	zizkizuen...
<i>guri</i>	»	»	»	zigun	»	»	»	zizkigun....

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta *gau ona opa* ordeztu *txindia ostuko*, ta *gau onak opa* ordeztu *atzo idaztiak kendu*, t. a., erabili. (*Ikusi 54, 55'garren ingoskiak.*)

DOMINGO KANPAÑA

Mando baten gañean
 Domingo Kanpaña;
 Ez diyoa utsikan
 Mando oñen gaña:
 Azpian diyoana
 Mandoa da, baña,
 Gañekoa ere ba-da
 Azpikoa aña:
 Mando baten gañean
 bestea, alajaña!

BILINTX.

VII

EZAÍPURUA, ADITZA

20. Esapurua zer dan ala nolakoa edo zelakoa dan adirazten dun ezaíkai-zatia, *ezaípurua* da.
21. Esapuruatzaz edo izan edo gertatu edo zerbait egin dula adirazten dun ezaíkai-zatia, *aditza* da.

ADIBIDEAK: *Nire ama ona da; ori umea dezu.*

Ezaípuruak = *ona, umea.*

Aditzak = *da, dezu.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Ezaípurua zeren zatia da? —Ezaípuruak zer adirazten du? —Zeren zatia izaten da aditza? —Aditzak zer adirazten du? —Esakunak ezaípuru ta aditz bana baño geyago izan ote ditzake?

2.ª Uréngo esakunetan zein itz ezaípuruak eta zein aditzak diran esan.

Gure etxea aundia da. —Ander seme txintxoia degu. —Bi gizon etoñi zazkigu. —Ori gora-bera, bilduñ ez gera. —Zu bezelakoa omen zan. —Pelotariak gizon leñdenak izan oi dira. —Gure artean ostikalari bikañak dira. —Ostikoketa osasungarria da; eta giza-semeak ardantegi ta sagardotegietatik ufutiratzen ditu.

3.^a **Uréngo izen bakoitzak dikuřana landare aundia ala txikia dan esan.**

uraza	ametza	zumařa	ostaixuria	maua (krabela)
erkia	lizařa	udarbia	baratzuria	saratsa
ilařa	tipula	gorostia	muxikondoa	zitoria
uřitza	mařubia	astigařa	zangořia	uřdamutuřa
pagoa	ziza	ereñotza	arkakaratsa	asuna

4.^a **IZAN-izakoya: Aitatzerazko oñaldia ta le-naldia.**

<i>ura</i>	aferi	lotsa	zayo,.....	<i>alzo</i>	lotsa	zitzayon,.....
<i>zu</i>	»	»	zatzayo,...	»	»	zintzayon,.....
<i>ni</i>	»	»	natzayo,...	»	»	nintzayon,.....
<i>ayek</i>	»	»	zazkio,....	»	»	zitzazkion,.....
<i>zuek</i>	»	»	zatzazkio,..	»	»	zintzazkion,.....
<i>gu</i>	»	»	gatzazkio,..	»	»	gintzazkion,.....

Amabi mordoska abetako beste ařpuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta *lotsa* ordez *galdu*, *etxeratu*, t. a., erabili. (*Ikusi*, 68, 69'g. *ingoskiak*).

VIII

ADITZA: EIKOYA, IZAKOYA

22. Esapuruak zerbait egiten dunetz adirazten digun aditza, *eikoya* da.

23. Egipenik ez dikuñan aditza, *izakoya* da.

ADIBIDEAK:

Aditz eikoyak = *izan (du), ekañi, ikusi, yosi, yan.*

Aditz izakoyak = *izan (da), etoñi, yoan, ibili, egon.*

Oaña. Aditza eikoya ala izakoya dan igarzteko, *du* ala *da* yartzen zayon begiratu; biok yartzen zazkiona, *bitakoa* da.

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Aditz eikoyak zer adirazten digu? —Aditz izakoyak zer adirazten digu? —Aditza eikoya ala izakoya dan zein bidez ezagutzen da? —Eikoya ta izakoya daiteken aditzik bai al da?

2.ª Aditz eikoya ala izakoya ipiñi bear dan.

Lapufak dirua ostuta mendira iges egin... atzo; berai yazañka gizon asko atera...; bañan atzitu ez...; gaur, beriz, bi artzaik ikusi omen...; iru omen...; 1.300 laufleko ostu...

3^a **Margoak:** *zuria, beltza, goñia, oria, urdiña, orlegia.*

Esnea... da. —Zozoa... da. —Ortze edo zerua... da. —Ika-tza ... da. —Gatza... da. —Odola... da. —Añbela... da. —Uñea... da. —Zilafá... da. —Ostoak... dira.

4.ª **IZAN eikoya:** *Elkañerazko oñaldia ta le-naldia.*

<i>ura</i>	maite	dezan	<i>ura</i>	maite	zezan.....
<i>zu</i>	»	zaitzan	<i>zu</i>	»	zintzan.....
<i>ni</i>	»	nazan	<i>ni</i>	»	nintzan
<i>ayek</i>	»	ditzan	<i>ayek</i>	»	zitzan.....
<i>zuek</i>	»	zaitzaen	<i>zuek</i>	»	zintzaen
<i>gu</i>	»	gaitzan	<i>gu</i>	»	gintzan

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta aizkiok *la* atzizkia erantsirik erabili: *bete dezala* agindu da, *bete zezala* agindu zan, t. a. (*Ikusi 56-59'g. ingoskiak*).

EUSKAL-ERIA

¡Ara zein alaya dagon
gure sortefia
aritz, pago ta lizar
bikañez jantzia!
Alde bateko mugan
itxas ugaria,
ařkaitza jo ta astintzen
bere aparř txuria;

saroi oparotsuak,
kerizpe geldia,
baseřitxoak nunai
ta nunai pakia;
mendi-gain bakoitzean
txabola txikia,
artalde bat ondoren,
gero... gurutzia!

Ařese'tar Emeteri.

IX

ADITZ-BURUIAK: IZAPURUA, EIPURUA,
ELBURUA, ARPURUA

24. *Izapurua*, aditz izakoyetako esapurua da.
25. *Eipurua*, aditz eikoyetako esapurua da.
26. *Elburua*, aditz eikoyetan bakarik izaten da;
eta aditz eikoyak egin edo iritxi bezela
dagiana da.
27. *Arpurua*, aditzak dikuřana arřu bezela egi-
ten duna da; eta naiz aditz eikoyak naiz
izakoyak izan dezakete.

ADIBIDEAK: *Txiroa aberatsari ukař eske dator-
kio; aberatsak ukař egingo dio txiroari.*
Izapurua = txiroa. Eipurua = aberatsak.
Elburua = ukařa. Arpurua = aberatsari,
txiroari.

YARDUKIZUNAK

1.^a Aditz izakoyetako esapuruak zein izen du? —Aditz eiko-
yetako esapurua beste izenez izendatzen al da? —Elburua zein
aditz-motetan izan daiteke? —Arpurua zein aditz-motetan iza-
ten da?

2.^a **Urřengo aditzai eipuru ala izapuru ego-
kiak ipiři.**

... txistu yotzen du. —... atxurka egiten du. —... pelotan ari-
tzen da. —... oleřkiak egiten ditu. —... irakatsi egiten du, eta...
ikasi beař du.

3.^a **Urango ipuyan aditz-buruak zeindu.**

INTXAURÁ

Intxaurdi edef bateko itzalian jolastutzen ari ziran mutil koxkoñ dik afkitu zuten intxaur bat.

—Nerea dek—zion lñaki'k—; nik ikusi diat lenbizi.

—Ez—erantzun zion Txomiñ'ek—neretzat izango dek, nero-nek arapatu detalako.

Beriala sortu zan biyen artean inkimako izugarí bat. Lenbizi itz-goraz, gero aseñez, ta azkenez buřuka.

Onetan ari ziralá, eldu zan beste mutil indartsuago bat, eta buřukari biyen artean jarřita onela itz egin zuen:

—Tira, adizkideak, geldi! Nik erabakiko dizuet auzi ori.—Eta intxaurá erdibituaz, jarřitu zuen.—Oskol-erdi au lenbizi intxaurá ikusi duenentzat, eta beste erdia lenbizi arapatu duenentzat. Mami neri egokitzen zait epai-sarřizat.

Au izaten da auzi guzien amaya:

Malmuzkeri asko ta onura gutxi.

(*Ipuin laburak*).

GARITAONANDIA'TAR BITOR.

4.^a **IZAN eikoya: Elkarerazko oñaldia.**

<i>ařeri</i>	gau	ona	opa	dizayon..	gau	onak	opa	dizazkion.....
<i>zuri</i>	»	»	»	dizazun..	»	»	»	dizazkizun....
<i>niri</i>	»	»	»	dizadan...	»	»	»	dizazkidan...
<i>ayei</i>	»	»	»	dizayen..	»	»	»	dizazkien.....
<i>zuei</i>	»	»	»	dizazuen..	»	»	»	dizazkizuen...
<i>guri</i>	»	»	»	dizagun..	»	»	»	dizazkigun....

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatú; eta *gau ona opa* ordez *ikaskaya azaldu*, eta *gau onak opa* ordez *okeř bideak irakatsi ez* dizazkion agindu beřia yaři da, t. a., erabili. (*Ikusi 56, 57'g. ingoskiak*).

X

ESAKUN-MOTAK

28. Esakuna askotakoa izan daiteke: *eikoya*, edo aditz *eikoya* duna; *izakoya*, edo aditz *izakoya* duna; *bayeztuna* edo zerbait bayeztu dagiana; *ezeztuna*, edo zerbait ezeztu dagiana; *ezpaiduna*, edo ezpaya agertzen duna; *galdeduna*, edo zerbait galdetzen duna.

ADIBIDEAK:

Esakun *eikoya* = *Zere laguntza iguzu.*

Esakun *izakoya* = *Yoango naiz.*

Esakun *bayeztuna* = *Etoriko naiz.*

Esakun *ezeztuna* = *Ez naiz etoriko.*

Esakun *ezpaiduna* = *Laster ilgo bide da.*

Esakun *galdeduna* = *Nora zoazte?*

YARDUKIZUNAK

- 1.^a Esakuna noiz ote da *eikoya*? —Esakun *izakoya* zelako aditza izaten du? —Esakun *ei'koya* zenbatakoea izan daiteke? —Esakun *izakoya* ere zenbatakoea izan daiteke?

- 2.^a **Urango gayetaz mota guzitako esakunak antolatu.**

Itxasoa... —Izafak... —Txoriak... —Ikastetxea... —Igandetan... —Afaulzak... —Seme onak... —Gizona...

3.ª **Urango galdeai erantzunik, esakun osoak antolatu.**

Ikastolan zein gauza dira? —Gau argietan gorantza begiratu-
tuezkero, zer ikusten degu? —Arantzaleak zer egiten dute? —Ne-
kazariak zein lanetan aritzen dira? —Yainkoa'ri zer zot diogu?
—Zeintzuk dira izakirik bikañenak?

4.ª **IZAN eikoya: Elkarerazko lenaldia.**

<i>añeri</i> igaz opa zizayon.....	atzo opa zizazkion
<i>zuri</i> » » zizazun.....	» » zizazkizun
<i>niri</i> » » zizadan . . .	» » zizazkidan
<i>ayei</i> » » zizayen	» » zizazkien.....
<i>zuei</i> » » zizazuen	» » zizazkizuen.....
<i>guri</i> » » zizagun.....	» » zizazkigun.....

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak
antolatu; eta *la* atzizkia erantsirikan erabili. (*Ikusi 58, 59'g. in-
goskiak*).

YOSU'REN YAYOTZA

Yaik artzayak eta etofi
Belen'go txabol zañera,
Baft aiatsean emen yayo dan
Auitxo polita aguitzera.

Auitxo polita,
Yaun aundiaren
Semetxo kutun
Maitea:
Zu zera gaurtik
Ludi guztiko
Yaun guñgafi ta
Yabea.

Bañan nolataz
Txabolan yayo,
Izanik Yai:ko
Semea?...
Gugatik otzez
Dañ-dañka zaude...
Lo, kutuna, lo,
Umea!...

Sagartzazu'tar Kauldi.

XI

ESAKUN-ATAL-YOSKERA

29. Berezikien adirazi nai dan itza, edo itzbatza, aditz-aurean yari bear da. (1)
30. Berezikien aditza bera adirazi nai izanezkero, geyenetan *egin* aditza geitzen zayo.
31. Berezikien aditzarekiko *bayetza* adirazi nai izanezkero, aditza lenen yari oi da, ta batzuetan *ba (bai)* aurean erantsi bear izaten zayo.
32. Berezikien aditzarekiko *ezetza* adirazi nai izanezkero, aditza lenen yari oi da, aurian ez atalitza dularikan.

ADIBIDEAK:

- (29). *Nor da ona? Au da ona. Au nolakoa da? Au ona da.*
- (30). *Jostalua galdu egin al dezu? Puskatu egin zait; kendu egin didate mutilak.*
- (31). *Etoñi ote da aita? Etoñi da aita; ba-datoñ aita zaldiz.*
- (32). *Ez da etoñiko aita: ez datoñ aita, deitu ez diotelako.*

Oaña. Esaki-atalak, edo itz bi ala geyako, alkar-yosteko arau bakaña: itz nagusien edo garantzidunenak bestelakoen aurean yari oi dira: izena zendiñaren aurean, yahea yabedunaren aurean, eta abar. *Adib.: Gizon ona, nire etxea.*

(1) Esakun bi ala geyagok, bata besteari nagusiagoari bezela lotuta egonezkero, *esakuntza* egiten dute; esakuntzako aditz nagusiena azkenengo yartzen da; berezikien adirazi nai dan esakuna, beñiz, aditz nagusienaren aurean. *Osabak ekañi digun sagraño bizia igandean edango degula esan du aitak.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Aditz-aufean zer yañi bear da? —Berezikien aditza bera, aditzarekiko bayetza, ala ezetza adirazteko zer egiten da?

2.ª Urëngo esakun-yoskerak aztertu.

Mutil-orek amañ urte ditu; aurtan gaiztotu egin da; zigorlatzen dute bere gurasoak; alpefik bide-da, ordea; ikastetxean ere ez du irakasleak agintzen diona egin nai izaten; beste ikasleak nastu egiten dizkiolako, irakaslea aspeñtuta dago noski, ta ikastetxetik ateraziteko asmoa omen du; ba-daki ori berak ere. Ez zaitezte mutil ori bezelakoak izan, añen!

3.ª Urëngo gayaz esakun bayeztunak eta ezeztunak egin.

Umea txadonan (elizan) nola egon bear dan; zer egin bear dun eta zer egin ez.

4.ª IZAN izakoya: *Elkarerazko oñaldia ta lenaldia.*

<i>ura</i>	orain	lotsa	dedin	<i>ura</i>	len	lotsa	zedin
<i>zu</i>	»	»	zaitezen	<i>zu</i>	»	»	zindezen
<i>ni</i>	»	»	nadin	<i>ni</i>	»	»	nendin
<i>ayek</i>	»	»	ditezen	<i>ayek</i>	»	»	zitezen
<i>zuek</i>	»	»	zaitezten	<i>zuek</i>	»	»	zindezten
<i>gu</i>	»	»	gaitezen	<i>gu</i>	»	»	gindezen

Aizki abek *la* atzizkiaz erabili, *lotsa* ordez *il*, *bizi*, *ito*, ta abar, esanik. (*Ikusi 70, 71'g. ingoskiak*).

XII

ITZ-MOTAK: IZENAK

33. *Izenak, zendiñak, ordeitzak, aditzak eta atalitzak, itz-motak dira.*
34. *Notiñak, abereak eta beste gauza batzuk izendatzeko erabiltzen ditugun itzak, izenak dira.*
35. *Izenak bitakoak dira: buru-izenak eta mota izenak. Buru-izenak, oneri ala besteari dagozkionak dira; mota-izenak, mota bateko izaki edo gauza guziai dagozkienak.*

ADIBIDEAK:

Buru-izenak = Paul, Iruña, Begoña, Oria, Aune.

Mota-izenak = gotzona, gizona, mendia, aña.

YARDUKIZUNAK

1.ª *Itz-motak zeintzuk dira? —Zeintzuk itz dira izenak? —Buru-izenak zeintzuk dira? —Mota-izenak zeintzuk dira? —Buru-izenak eta mota-izenak zertzui dagozkie?*

2.ª *Esakuntzak antolatu.*

Ikasleak, nork bere eriko olak, etxe nagusiak, mendiak eta beste gauza oargarienak idatziz atzalduko dituzte.

3.ª **Buru-izenak eta mota-izenak zeindu.**

Urbia'ko gazta gozoa yan det. Atzo aitak seme-alaba oro Urbia zelaira eraman giñuan ango ardiak ikusi ta gaztak yan genitzan, eta yostatu gindezen. Bertan amaika artalde ziran! Artzayak zaitzen zituzten. Sabin artzaya, gure aitaren ezaguna, ere, antxen arkitu genuan bai, ta bi gazta befi erian zizkigun, amak ere elxean txastatu zitza. Urbia zelaya Aizkofi-ondoan dago. Aizkofi'tik Nafara, Araba, Bizkaya ta Gipuzkoa ikusten dira.

4.ª **IZAN izakoya: *Elkarerazko oñaldia ta lenaldia.***

<i>ura</i>	orain	lotsa	datzakion	<i>ura</i>	len	lotsa	zekion
<i>zu</i>	»	»	zatzakion	<i>zu</i>	»	»	zenkion
<i>ni</i>	»	»	natzakion	<i>ni</i>	»	»	nenkion
<i>ayek</i>	»	»	datzazkion	<i>ayek</i>	»	»	zekizkion...
<i>zuek</i>	»	»	zatzazkion	<i>zuek</i>	»	»	zenkizkion..
<i>gu</i>	»	»	gatzazkion	<i>gu</i>	»	»	genkizkion..

Amabi mordoska abetako beste arpuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta *lotsa* ordeztu *yoan*, *eldu*, *asařetu*, t. a., erabili. (*Ikusi 70, 71'g. ingoskiak*).

XIII

ZENDIÑA

36. *Zendiña*, izenari, berau zeindu ala mugatzeko, alboan yartzen zayon itza da.
37. Izena zeindu egiten dun zendiña, *zeintza-
lea* da; izena mugatu egiten duna *mugatzalea* da, ordea.

ADIBIDEAK:

Zeintza-leak = *añi txikia*, *añi aundia*.

Mugatzaleak = *sei idi*, *bigarren* eguna, *gizon au*, *gauza gutxi*, *edozein* langile, *zein* etxe?

Oaña. *Zendin zeintza-leaizen-atzean yartzen da.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Zendiña zer da? — *Zendiña* bakarik egoten al da? — *Zeintza-lea* zertarako da? — *Mugatzalea* zertarako da? — *Zendiña* izenaufean ala atzean yañi beañ da?

2.ª Izenai zendin egokiak, eta zendiñai izenak geitu.

Gizon — *ogi* — *ardo* — *ortze* — *mendi* — *baratz* — *itxaso* — *iloba* — *beltza* — *zorotza* — *amazazpi* — *zintzoak* — *izugaria* — *edozein* — *zenbat* — *indafisuak* -- *erukariak*.

3.ª Uréngo aditz bakoitzari osterako gauza dikuñan beste aditz bana alderatu: *bizi'ri il...*

bizi,	—	eman,	—	auldu,	—	gaizlotu,	—	bete,
geitu,	—	poztu,	—	berotu,	—	beltzitu,	—	yoan,
jetxi,	—	ipiñi,	—	txikitu,	—	loditu,	—	maite,
iriki,	—	erosi,	—	zuzendu,	—	ase-izan,	—	añotu,

4.ª IZAN eikoya: *Alerazko oñaldia ta lenaldia.*

<i>ura</i>	maite	dezake	<i>ura</i>	len	maite	zezakean ...
<i>zu</i>	»	zaitzake	<i>zu</i>	»	»	zintzakean ..
<i>ni</i>	»	nazake	<i>ni</i>	»	»	nintzakean ..
<i>ayek</i>	»	ditzake	<i>ayek</i>	»	»	zitzakean ...
<i>zuek</i>	»	zaitzaeke	<i>zuek</i>	»	»	zintzaekean ..
<i>gu</i>	»	gaitzake	<i>gu</i>	»	»	gintzakean ..

Mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; eta lenaldiko aizkiak *an* atzizki-gabe erabili. (*Ik. 60, 63'gk.*)

MIREN MAGALEAN

Amaren magal
beroan dago
Yosu umetxo
zibuka;
bero-beroa,
ifi-pafeka
Miren Amaren
magalan.

Beren oñetan,
oizan-otzana,
ardia dago
bebek;
bebek dago
beren oñetan,
otzez dardaraz
ardia.

—Ama, amatxo,
dio Semeak,
nor dago bean
alaka?

—Ardi polita
dago, kutunoi,
otz eta itunez
dardarka.

—Ardi gaxoa!
Ekañi, ama,
ekañi nere
ondora;
biok batuta
zere magalan
izango degu
beroa.

AIZKIBEL'DAR BINGEN.

(*Ufetzindoña'tik aitu ta gipuzkeraz ipiñita.*)

XIV

ORDEITZAK

38. Ordeitzak bitakoak dira: *notin-ordeitzak* eta *izen-ordeitzak*. Notin-ordeitzak notin-ñen ordeiz egoten dira; izen-ordeitzak, beriz, edozein izenen ordeiz.
39. Notin-ordeitzak abek dira: *ni*, *zu*; *gu*, *zuek*. (1)
40. Izen-ordeitzak abek dira: *au*, *ori*, *ura*; *abek*, *oyek*, *ayek*.
41. Ordeitzai indar geyago emateko, (I), edota, lenago aitaturikoa beraitatzeko, (B), onela aldatzen dira:

	(I)	(B)		(I)	(B)
<i>ni</i>	: nerau	nerau	<i>gu</i>	: gerok	gerok
<i>zu</i>	: zerori	zerori	<i>zuek</i>	: zerok	zerok
<i>au</i>	: auxe	berau	<i>abek</i>	: abexek	beroneik
<i>ori</i>	: orixe	berori	<i>oyek</i>	: oyexek	beroyek
<i>ura</i>	: uraxe	bera	<i>ayek</i>	: ayexek	berak (berayek)

YARDUKIZUNAK

Zenbatakoak dira ordeitzak? —Notin-ordeitzak zeren ordeiz yartzen dira? --Izen-ordeitzak zeintzuk dira? --Izen-ordeitzak bes-tetara zertarako erabiltzen dira? —Inoiz zendiñak izaten al dira?

(1) Baita *i* ere notin-ordeitza da; onetzaz, baña, lenengo maña ontan ez det ezer yafiko.

2.^a **Uřengo esakunetan esapurutzat ordeit- tzak ipiñi.**

... bere itza yan egin du. —... entzungof egin zenion. —... zu-
zen zaude. —... oker gaude. —... lotsagaritu egin dute. —... ada-
ra yo diot. —... istilu gofiak ikusi zituan.

3.^a **Uřengo aditzak dikurtena ona ala gaiz- takeria dan esan.**

Atzipetu, ostu, azketsi edo barkatu, yaunartu, aitořtu, gaizte-
tsi, ikasi, erail, lagundu, zauritu, donautsi.

4.^a **IZAN eikoya: Alerazko añaldia.**

<i>ařeri</i>	gau	ona	opa	dizayoke....	gau	onak	opa	dizazkioke
<i>zuri</i>	»	»	»	dizazuke....	»	»	»	dizazkizuke
<i>niri</i>	»	»	»	dizadake....	»	»	»	dizazkidake
<i>ayei</i>	»	»	»	dizayeke....	»	»	»	dizazkieke
<i>zuei</i>	»	»	»	dizazueke....	»	»	»	dizazkizueke
<i>guri</i>	»	»	»	dizaguke....	»	»	»	dizazkiguke

Amabi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aizkiak
antolatu; eta *gau ona opa* ordez *eskar-egin*, *goraintziak eman*
erabili. (*Ikusi 60, 61'g. ingoskiak*).

XV

ATALITZAK

42. Atalitzak askotakoak dira:

Galde-atalitzak: nor, zein, zenbat, noiz, nun, nola, zela, al.

Erantzun-atalitzak: norbait, zerbait, noiz-pait, nunbait.

Bayezko-atalitzak: bai, bayetz, ere, noski, alegia.

Ezezko-atalitzak: ez, ezetz; ezer, inor, inoiz; inun, inola... ez.

Ezpai-atalitzak: edo, ote, bide, omen, baldin.

Era-atalitzak: aisa, bezela, bezin, iya, samar.

Kopuru-atalitzak: asko, gutxi, naiko, oparo, geigo.

Bakuntza-atalitzak: ta, eta, baña, orde, beriz.

Oyu-atalitzak: ait!, enet!, eat!, bat!, tira!, utikan!, aien!, eup!

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-atalitzak zertarako dira? —Erantzun-atalitzak zertarako dira? —Bayezko ta ezezko atalitzak zertarako dira? —Zer dikuñte ezpai-atalitzak, era-atalitzak, eta kopuru-atalitzak? —Bakuntza-atalitzak eta oyu atalitzak zertarako dira?

2.ª Esakun bakoitzean atalitz egokia ipiñi.

Atzo... gizon etofi ziran? Lau. —Bayona'ra... yoango zerate?
Etzi. —Amak atzo... erosi zizun? Txapela. —Paul... Bingen ana-
yak dira. —Aurten gara... izan degu.

3.ª Urengo itz bakoitzekiko esakun bana eraldu, atalitz bana, beintzat, sarturikan.

Lo, txifist, iges, atzera, aufera, negar, irain, bultza, zolz, po-
fot, eztanda, zati-zati.

4.ª IZAN eikoya: *Alerazko lenaldia.*

<i>añeri</i>	opa	zizayokean		<i>aspaldi</i>	opa	zizazkiokean
<i>zuri</i>	»	zizazukean		»	»	zizazkizukean
<i>niri</i>	»	zizadakean		»	»	zizazkidakean
<i>ayei</i>	»	zizayekean		»	»	zizazkiekean
<i>zuei</i>	»	zizazuekean		»	»	zizazkizuekean
<i>guri</i>	»	zizagukean		»	»	zizazkigukean

Amabi mordoska abetako beste eipuruari dagozkien aizkiak antolatu; eta *an* atzizki-gabe ta *opa* ordeztu *noiznai irabazi* esanik erabili. (*Ikusi 62, 63'gnk.*)

XVI

ERASKIAK:

Aufizkiak, taftizkiak, atzizkiak.

43. *Eraskiak*, itzari erantsi edo yosi egiten zazkion izki ta izkiñak dira.
44. Itzari aurrean eransten zayon eraskia *aurizkia* da; taŕtean eransten zayona, *taftizkia*; eta atzean eransten zayona, *atzizkia*.

ADIBIDEAK:

Aurizkidun itzak: *beŕogei, biŕoba, natoŕ.*

Taftizkidun itzak: *erakaŕi, irazan, nenkaŕan*

Atzizkidun itzak: *itza, zuek, nire, etxeko.*

Oaŕa. Eraski geyen-geyenak atzizkiak dira.

YARDUKIZUNAK

1.^a Galde-erantzuketa.

Eraskiak itzak al dira? —Eraskiak bakarik egoten al dira?
—Zenbat eraski mota dira? —Zela eransten dira? —Eraski geyenak zer dira?

2.^a Urŕengo galdeai itzez ala idatziz erantzun.

Etxea zer da? —Etxea egiten zeintzuk langile aritzen dira?
—Uri-etxeko zati oituenak zeintzuk dira? —Eta nekazari-etxe-koak? —Etxeak osasungafia izateko zer du beaŕa?

3.ª Izenak, zendinak, ordeitzak eta atalitzak zeindu.

JOANES ARTZAYA

Ura zan gizona, ura! Zazpi oin ta erdi bai luze, makal zugazaren irudira zuzen, pagorik lodiena baizen zabal, arte gogofa bezela trinko, gorosti ezearen antzera zimel.

Oñela zan Joanes nik ezagutu nuanean. Sendoak zeuden oraindik artzai zafaren beso zaintsuak, txit azkarak bere oñak, zindoak bere bular-auspoak.

Irurogeta amabi aldiz ikusi zuan Aloña mendiko ariztietan ostro berdea beriz jayotzen; baña etzion eramango emeretzi urteko mutil batek ez aizkora jolasean, ez burni astuna jaurtitzen, ez mendietan gora ta ibafetan zear lastefka.

(Garoa).

Agiré'tar Domeka.

4.ª IZAN izakoya: Alerazko oñaldia ta lenaldia.

<i>ura</i>	gaur	lotsa	daiteke	<i>ura</i>	lenago	lotsa	zitekean...
<i>zu</i>	»	»	zaiteke.	<i>zu</i>	»	»	zinteketan..
<i>ni</i>	»	»	naiteke.....	<i>ni</i>	»	»	ninteketan .
<i>ayek</i>	»	»	daitezke,...	<i>ayek</i>	»	»	zitezkean..
<i>zuek</i>	»	»	zaitezke....	<i>zuek</i>	»	»	zintezkean.
<i>gu</i>	»	»	gaitezke....	<i>gu</i>	»	»	gintezkean.

Eskuyaldeko aizkiak *an* atzizki-gabe erabili; *lenago lotsa* ordeztu *ongi bizi* esanikan. (*Ikusi 73'g. ingoskia*).

XVII

ATZIZKI MUGATZALEA: *a*.

45. Mugatu bear¹ diran itzai geyenetan *a* atzizkia eransten zaye.
46. Atzizki au itzari eranstekoa, batzutan itzaren azken-izkia kendu ala aldatu bear¹ izaten da, onela:
- a)* Itzaren azken-izkia *a* baldin ba-da, *a* ori kendu.
 - g)* Itzaren azken-izkia *au*, *eu* ba-da, *u* ori *b* biurtu.
 - k)* Itzaren azken izkia *ai*, *ei*, *oi*, *ui* ba-da, *i* ori *y* biurtu.

ADIBIDEAK:

- a)* Mañ-a = *mañ*; arantza-a = *arantza*.
- g)* Gau-a = *gaba*; lau-a = *laba*.
- k)* Gai-a = *gaya*; bei-a = *beya*; loi-a = *loya*, ui-a = *uya*.

Oar¹ak. 1.ª Izenak atzean zendiña ba-du, oneri eransten zayo *a* atzizkia: gau ona.

2.ª Esakun ezeztun eta galdedunetan *ik* atzizki mugatzalea erabiltzen da: *gizonik ote da?*, *bururik ez du*.

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Atzizkiak nun yartzen dira? —Zertarako erabiltzen da *a* atzizkia? —Itzari zela eransten zayo? —Azken-izkia igidiña duten itzai zela eransten zaye?

2.ª Uréngo itzai *a* atzizkia erantsi.

Zuaitz, goi, erbi, idazkur, bustin, estu, goñizta, kui, goñingo, izoki, txipiroi, baba, ondaritz zabal, izkora, izpera aundi, ilbera, egutegi, iparofatz, bultzi, tximista, tximiskurdi, tximispultzi.

3.ª Zenbakiak izkiz idatzi.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 31, 40, 50, 60, 70, 80, 90.

4.ª IZAN izakoya: *Alerazko añaldia ta le-naldia.*

<i>ura</i>	lotsa	datzakioke	<i>ura</i>	len	lotsa	zitzakiokean
<i>zu</i>	»	zatzakioke	<i>zu</i>	»	»	zintzakiokean
<i>ni</i>	»	natzakioke	<i>ni</i>	»	»	nintzakiokean
<i>ayek</i>	»	datzazkioke	<i>ayek</i>	»	»	zitzazkiokean
<i>zuek</i>	»	zatzazkioke	<i>zuek</i>	»	»	zintzazkiokean
<i>gu</i>	»	gatzazkioke	<i>gu</i>	»	»	gintzazkiokean

Amabi mordoska abetako beste arpuruari dagozkien aizkiak antolatu; eta *lotsa* ordeztu *otseintzan* ari erabili. (*Ikusi 72, 73'g. ingoskiak*).

XVIII

ASKAÑ-ATZIZKIA TA EGİLE-ATZIZKIA: *k*.

47. Mota-izenak, naiz gauza bat naiz asko adirazi ditzakete. Gauza bat adirazten dutenetan izen *bakañak* izaten dira; eta gauza asko adirazten dituztenetan, *askañak*.

48. Izen askaia *k* atzizkia eransten zaye. Baña izenaz ostean zendiña baldin ba-da, oneri eransten zayo.

ADIB.: *Gizona* = *gizonak*; *txakur beltza* = *txakur beltzak*.

49. Eipuruak, naiz ta bakaia izan, beti *k* egile-atzizkia eramaten du. Eipurua askaia dan ala ez aditzak erakusten du.

ADIB.: *Gizonak egin du*; *gizonak egin dute*.

Oaia. *Asko, gutxi, naiko, oro itzak, askaia* izateko, *k* atzizki-beaia ez dute.

ADIB.: *Asko dira*; *naiko ogi yan ditugu*.

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Izena noiz da bakaia, ta noiz askaia? —Izen bakaia zein bidez askatu egiten da? —Izen orok beia ote dute *k* atzizki askatzea? —Eipuruak noiz aitzen du *k* egile-atzizkia?

2.ª Uréngo izapuru ta eipuruak askaŕtu, ta aditzak beaŕ bezela aldatu.

Egazkiña, gizonak egaz egiteko da. —Atsontziak, azke utzi-
ezkero, gorantza egiten du. —Ogia yaki ona da. —Giza-eme oro
il beaŕ... —Bei esnetsuak etekin aundia ematen digu.

3.ª IZAN eikoya: Agintzerazko oñaldia.

<i>ura</i>	maite	beza.....	<i>aŕeri</i>	opa bezayo....	bezazkio
<i>zu</i>	»	zaitza.....	<i>zuri</i>	» bezazu	bezazkizu ...
<i>ni</i>	»	naza	<i>niri</i>	» bezat.....	bezazkit.....
<i>ayek</i>	»	bitza	<i>ayei</i>	» bezaye	bezazkie
<i>zuek</i>	»	zaitzae	<i>zuei</i>	» bezazue....	bezazkizue ..
<i>gu</i>	»	gaitza.	<i>guri</i>	» bezagu....	bezazkigu...

Amazortzi mordoska abetako beste eipuruai dagozkien aiz-
kiak antolatu; eta *maite* ordez *yan*, eta *opa* ordez *erakutsi*, ta
abar, erabili. (*Ikusi* 64, 65'g. ingoskiak).

4.^a Olerkian askaŕ-atzizkiak bilatu.

URÉTXINDOŔAREN ABESTIA

<i>Txiŕupiŕu, txi...</i>	<i>Txoŕotxi, piŕi...</i>	<i>Piŕitxi, txa, txa...</i>
Udaberiko goizalde da; goizalde eder ta garbia... Bat-baten, alai ta pozik, samuŕ asi da abesten txoria.	Ez du besteak bezela abesten, ez da edozein txoria... Txori txikia da, baña bere abestia da guria.	Uŕetxindoŕa abesten dago zugatz-abaren gañean. Bere abesti txit samuŕa da beste abesti aŕlean.

Sagaŕtzazu'tar Kauldi.

XIX

ATZIZKI YABEDIÑA: *en*.

50. Atzizki onek izen bata besteari, gauza bere yabeari bezela elkartzen dio. Onela erabiltzen da:

a) Izen bakañai *r* tañizkiaren bidez erantsen zaye.

g) Izen askañak, *en* atzizkia aítzeko, *k* askaítzalea galdu egiten dute.

51. Ordeitzak atzizki yabediña aítzeko aldatu egiten dira:

ni: nire, nere, ene, neronen.

gu: gure, gere, geronen.

zu: zure, zere, zeroñen.

zuek: zuen, zeren, zeroyen.

au: onen, onexen, beronen.

abek: aben, abexen, beronein.

ori: oñen, oñexen, beronñen.

oyek: oyen, oyexen, beroyen.

ura: añen, añexen, bere.

ayek: ayen, ayexen, beren.

ADIB.: a) *Amaren magala; Kepa'ren burua; Paul'ena.*

g) *Iru semien aita (ez, iru semeaken aita).*

Oaña. Askotan *en* atzizkia yañi-gabe uzten da: *Miren-Biotza.*

YARDUKIZUNAK

1.ª Galde-erantzuketa.

Atzizki yabediña zertarako da? —Izen bakarai ta azkarai berdin eransten ote zaye? —Ordeitzak zein atzizki yabedin dute? —Atzizki yabediña beara al da?

2.ª Uréngo esakietan taré-añastaren ordeztzizki yabediña yari.

Yosu-Biotza. —Miren-Bíotza. —Ni-ama. —Neu-aita. —Zu-yantzia. —Yainko-erukia. —Guraso-ardura. —Gu-zorigaitza. —Eroka-biotz gogora. —Bei-larua. —Idi-indarketa.

3.ª Uréngo galdeai erantzunik, esakunak egin eta idatzi.

Añantzaleak nun bizi izaten dira? Egunero nora yoaten dira? Zer egiten dute? Zer ekañtzen dute? Zelako ontziak erabiltzen dituzte? Zeintzuk tresna? Eguzkia, ipar-izara ta ipar-oratza zertarako beara izaten dituzte? Galbiderik bai al dute?

4.ª IZAN izakoya: Agintzerazko oñaldia.

<i>ura</i>	lotsa	bedi.....	<i>ura</i>	bildur	izan	bekio.....
<i>zu</i>	»	zaite.....	<i>zu</i>	»	»	zatzakio...
<i>ni</i>	»	nadin.....	<i>ni</i>	»	»	natzakion.
<i>ayek</i>	»	bitez.....	<i>ayek</i>	»	»	bekizkio...
<i>zuek</i>	»	zaitezte.....	<i>zuek</i>	»	»	zatzazkio..
<i>gu</i>	»	gaitezen.....	<i>gu</i>	»	»	gatzazkion.

Beste arpuruai dagozkien aizkiak antolatu. (*Ikusi 74^g. ingoskia*).

Ko TA n ATZIAKIAK

52. *Ko* atzizkia askotara erabiltzen da, batez ere:

a) Galde abei erantzuteko: nungoa? noizkoa? zertarako? norako?

g) Izen eta aditzak elkaritzeko.

53. *N* atzizkia, *nun* galdeari erantzuteko, ta aizki-atzeko elkar-atzizkitzat erabiltzen da.

ADIB.: a) Etxeko ogia; atzokoa; yatekoa.

g) Goitiko ogia; ostutako txindia.

(53) Gelan, goyan, nerean; maite dun umea.

Oařak. 1.^a Izen askařai *ko ta n* atzizkiak eta tařtizkiaren bidez eransten zazkie. ADIBIDEA: *Basoetako zuaitzetan txoriak dira.*

2.^a Izen-ordeitzai onela eransten zazkie:

au: emen, ontan; emen-go, ontako.

ori: oř, ořtan; ořko, ortako.

ura: an, artan; ango, artako.

abek: abetan; abetako...

oyek: oyetan; oyetako...

ayek: ayetan; ayetako...

YARDUKIZUNAK

Zein galdeai erantzuteko erabiltzen da *ko* atzizkia? —Beste zertarako erabiltzen da? —Zerřarako erabiltzen da *n* atzizkia? —Izen askařai zela (nola) eransten zazkie? —Eta izen-ordeitzai?

2.^a Tarite-kulatzen ordezk *ko ala n* atzizkiak yañi.

Nik janda... ogia. Mendi... zuaitzak ere egin dira. Zuaitz gusti... igaliak erosi ditut. Goi... iturria. Be... etxea. Zelaya... belarria da. Etzi... jaya. Itxaso... ariyak. Gipuzkoa'ko mendi... elurra da. Abereak ukulu... daude. Aurre... zer dezu?

3.ª Urango idazkunean *ko ta n* atzizkiak bi-latu.

Lenbiziko egin bea dezun gauza etsai gaiztoa garaitzeko, da zere burua ilduratzea edo mortifikatzea. Ez da etsairik garaituko, ez du izain (izango) zeruko ondasunik, ildura onetan sartu nai ez duenak. Nerekin, edo nere ondoren etorri nai duenak—Jesus onak itz egiten dizu—ez dagiela gogo gaiztoak eskatzen dion gauzarik: ar beza bere gurutzea, ta jarai bekit, edo betor nere ondotik: gurutzea soñean, ta bere burua begitan aiturik ez dariai-kidana ezin daiteke nere ikasle edo eskolakoa.

Mendiburu Aba.

4.ª IZAN eikoya: *Baldintzera.*

<i>arek</i>	laguna	maiteko	luke	maite	ba-lu	al	ba-leza
<i>zuek</i>	»	»	zenuke	»	ba-zenu	al	ba-zeneza
<i>nik</i>	»	»	nuke	»	ba-nu	al	ba-neza
<i>ayek</i>	»	»	lukete	»	ba-lute	al	ba-lezate
<i>zuek</i>	»	»	zenukete	»	ba-zenute	al	ba-zenezate
<i>guk</i>	»	»	genuke	»	ba-genu	al	ba-geneza

Elburutzat *lagunak* ipiñita, aizki egokiak antolatu, *it* tañizkia erantsirikan: lituke, ba-litu, ba-litza... (*Ik. 66'g.*) Baita beste aditz eikoyen aizki oituenak ere erabili. (*Ik. 76'g. ing.*)

XXI

ELKAR-ATZIZKIAK

54. Bizigeai dagozkienak:

<i>a, ra</i>	lufera	lufetara.....	lu ^f ontara.....
<i>ako</i>	luferako	lufetarako ...	» oftarako. ...
<i>an</i>	lufean	lufetan.....	» a ^f tan
<i>antz</i>	luferantz.....	lufetarantz ...	» abetarantz...
<i>año</i>	luferaño	lufetaraño ...	» oyetaraño ..
<i>gatik</i>	lu ^f agatik.....	lu ^f engatik. ...	» ayengatik...
<i>k</i>	lu ^f ak	lu ^f ak	» onek.....
<i>en</i>	lu ^f aren	lu ^f en	» of ^f en.....
<i>entzat</i>	lu ^f arentzat ...	lu ^f entzat	» a ^f entzat.....
<i>tik</i>	lu ^f etik	lu ^f etatik	» abetarik.....
<i>tzaz, z</i>	lu ^f atzaz.....	lu ^f etzaz.....	» oyetzaz.....
<i>z, taz</i>	lu ^f az	lu ^f etaz.....	» ayetaz.....
<i>i</i>	lu ^f ari	lu ^f ai.....	» onexeri.....
<i>ko</i>	lu ^f eko	lu ^f etako	» bertako.....

55. Bizidunai dagozkienak:

<i>gana</i> ...	amarengana	gurasoengana	onengana...
<i>ganako</i> .	amarenganako ..	gurasoenganako..	o ^f enganako .
<i>gan</i>	amarengan.....	gurasoengan.....	a ^f engan
<i>ganantz</i> .	amarenganantz..	gurasoenganantz .	abenganantz
<i>ganaño</i> .	amarenganaño...	gurasoenganaño..	oyenganaño.
<i>gatik</i> ..	amarengatik.....	gurasoengatik	ayengatik...
<i>k</i>	amak.....	gurasoak.....	onek
<i>en</i>	amaren	gurasoen.....	o ^f en..
<i>entzat</i> ...	amarentzat.....	gurasoentzat.	a ^f entzat.....
<i>gandik</i> ..	amarengandik...	gurasoengandik ..	abengandik .
<i>tzaz, z</i> ..	amatzaz.....	gurasoetzaz	oyetzak.....
<i>z (gaz)</i> ..	amaz, amagaz(?)	gurasoakaz.....	ayekaz.....
<i>i</i>	amari.....	gurasoai.....	onexeri.....
<i>kin</i>	amarekin	gurasoakin.....	berakin

Oa^fa: *ren* ta^fitzkia utzi daiteke: amagana, amagatik...

YARDUKIZUNAK

1.^a Galde-erantzuketa.

Elkar-atzizkiak zenbat motakoak dira? —Bizidunai ta bizigeai berdin eransten al zazkie? —*ren* tarlizkia nai-ta ezkoa ote da?

2.ª **Urango** itzai atzizki oyek erantsi: *ur, so-moro, aitamak.*

3.ª **IZAN** eikoya: *Baldintzera.*

<i>ura</i>	maiteko	luke	maite ba-lu..... al ba-leza....
<i>zu</i>	»	ziñuke	» ba-ziñu... al ba-zintza..
<i>ni</i>	»	niñuke	» ba-niñu... al ba-nintza..
<i>ayek</i>	»	lituke	» ba-litu.... al ba-litza....
<i>zuek</i>	»	ziñueke.....	» ba-ziñue.. al ba-zintzae..
<i>gu</i>	»	giñuke.....	» ba-giñu... al ba-gintza..

Beste eipuruai dagozkien aizkiak antolatu; baita arpurudun aizkiak ere: lioke, ba-lío, al ba-lizayo, t. a. (*Ikusi 67'g. ing.*)

OLERKARI UMEZURTZA

Txori polit urduria
egazka arin diyoa,
txio-txio eten-gabe
norbaiteri dei-oska.

Nora oa, txori maite,
nora oa egazka?
kabitxora ote ua
aitamatxon bilaka?

Bañan ire kabitxoa
ez dakik ba urun dala?
goyan ere aitamatxok,
bakañikan agola?

Gugana atof, atof arin:
anai gaituk gu oro;
ama baten semetxoak,
euzkotafak guziok.

Gukin beti ibiliko aiz,
alai-pozez ibili;
mendi, baso ta aranetan
abestutzen samufki.

Gere soñak indaftzeko
ta gogoak pizkoñtu;
elkar beti maitatzeko
ta atsegeak alaitu.

XXII

BESTE ATZIZKI NAGUSIAK

56. Izengiñak:

<i>aldi, taldi..</i> itzaldi	<i>ko.</i> masaleko	<i>era, kera.</i> izkera
<i>aro, zaro..</i> gaztaro	<i>ko.</i> soñeko	<i>ta (n, ra).</i> erbitan
<i>aizun.....</i> aitaizun	<i>kun, era.</i> esakun	<i>tasun</i> auñtasun
<i>gañu, añu..</i> edefgañu	<i>kunde...</i> sofkunde	<i>te.....</i> elufte
<i>gañi</i> berogañi	<i>ki.....</i> estalki	<i>te, tze ...</i> egite
<i>gai.....</i> ezkongai	<i>ki.....</i> txefiki	<i>tza</i> bizitza
<i>gai, kai...</i> agefkai	<i>kide</i> abefkide	<i>tza, go...</i> moñontza
<i>gin, gile..</i> oyalgin	<i>kin</i> efekin	<i>tza, tze...</i> dirutza
<i>kada</i> gufkada	<i>kizun ...</i> egikizun	<i>ola, gu ...</i> ikastola
<i>kada, ada.</i> eupada	<i>egi, tegi..</i> lantegi	<i>bide.....</i> ikasbide
<i>keri, eri ..</i> nagikeri	<i>eta, keta.</i> lapufeta	<i>men</i> ikusmen

57. Zendingiñak:

<i>añ, tañ..</i> donostiañ	<i>koñ, oñ..</i> ilkoñ	<i>tsu.....</i> indartsu
<i>gale</i> logale	<i>koi, oi...</i> berekoi	<i>tzako...</i> semetzako
<i>gañi</i> lotsagañi	<i>dun</i> arduradun	<i>nañ, gura</i> aundinañ
<i>gaitz ...</i> ezigaitz	<i>tun....</i> yakitun	<i>zale</i> ardozale
<i>gabe, ge</i> donge	<i>ti.....</i> bilduñi	<i>bera</i> minbera

58. Zenbaki-atzizkiak:

<i>gañen....</i> bigañen	<i>ki.....</i> zazpiki	<i>na</i> launa
<i>ko.....</i> bi urteko	<i>en.....</i> eunen	<i>naka</i> launaka
<i>koitz</i> bikoitz	<i>tan.....</i> irutan	<i>uñen.....</i> iruñen

59. Mañ-añatzizkiak:

<i>ago....</i> aundiago	<i>ko.....</i> mutiko	<i>xe, txe ..</i> aituxe
<i>egi.....</i> aundiegi	<i>to.....</i> neskato	<i>tsu.....</i> beñdintsu
<i>en.....</i> aundien	<i>txo</i> txikitxo	<i>txe, xe ..</i> oraintxe
<i>tzañ....</i> aunditzañ	<i>sko.....</i> idisko	<i>sta, zka.</i> goñista

60. Era-atzizkiak eta abar:

<i>ki</i> ederki	<i>an</i> eskean	<i>ketz</i> niketz
<i>tan</i> ... egitan	<i>ka</i> bultzaka	<i>kiko</i> gurekiko
<i>la</i> nola	<i>tzaka, teke</i> yateke	<i>ero, oro</i> .. egunero
<i>z</i> buruz	<i>ala</i> yanala	<i>tzat</i> ontzat
<i>ik</i> ixilik	<i>beste</i> onenbeste	<i>bait</i> nunbait

YARDUKIZUNAK

Ikaskai ontako atzizkiak zenbat motakoak dira? —Izengiñak zertarako dira? —Zendingiñak zertarako dira? —Zenbaki-atzizkiak zeri eransten zaskio?

2.ª Atzizkidun beste itz bana antolatu.3.ª Idazkuneko atzizkiak aitatu.

MIREN ITZIAŖ'I IDAZKIA

Maite-maitea: Beste on guziaz gañera, zuk eta nik, Iziartxo, Jaungoikoari zor diogu euzkotar eta euzkeldun izatea; eta nerezat beintzat, ezer zaidanik pozkañien bai da au.

Euzkotarak, eta euzkotar-euzkeldunak..... ara zer pozturik asko! Abendarik omengarienetaikoak, eta elerik aundi eta edefenetakodunak, Jaunari eskeñak.

Tene.

4.ª IZAN izakoya- *Baldintzera*.

<i>ura</i>	lotsa izango litzake	lotsa ba-litz	al ba-ledi
<i>zu</i>	» » ziñake	» ba-ziña	al ba-zindez
<i>ni</i>	» » nintzake	» ba-nintz	al ba-nendi
<i>ayek</i>	» » lirake	» ba-lira	al ba-litez
<i>zuek</i>	» » ziñateke	» ba-ziñate	al ba-zindezte
<i>gu</i>	» » giñake	» ba-giña	al ba-gindez

Afpurudun aizkiak antolatu: litzayoke; ba-litzayo; ba-lekio, ta abar. (75'g, ing.) Baita beste aditz izakoyenak ere. (77 g.)

XXIII

AIZPIAKERA

61. *Aizpiakera*, aditza irabiatu egiteko era da. Bitakoa izan ere: *eikoya*, edo aditz eiko-yetarakoa; eta *izakoya*, edo aditz izako-yetarakoa.
 62. Aditza aizpiatzen dala antolatzen diran itzak *aizkiak* dira; eta naiz *bakañak* (du), naiz *askañak* (izan du) izan daitezke.
 63. Aizpiakera-gayak, *aditz-erak*, *aditz-aldiak*, *aditz-notiñak*, eta *aditz-buruak* dira.
 64. Aditz-erak, *aifatzera*, *elkañera*, *alera*, *agintzera* ta *baldintzera* dira.
 65. Aditz-aldiak iru dira: *oñaldia*, *lenaldia* ta *geraldia*; aizki askařetarako, beriz, iruna mala dituzte (izaten, izan, izango).
 66. Aditz-notiñak ordeitzak berak dira; eta iru motakoak izan ere: 1.^a = *ni*, *gu*; 2.^a = *zu*, *zuek*; 3.^a = *ura*, (*au*, *ori*); *ayek*, (*abek*, *oyek*).
 67. Aditz-buruak *izapurua*, *eipurua*, *elburua* ta *ařpurua* dira. (IX ikusi).
- Oařa.** Aizkiak, aditz-eřoari eraskiak geituaz antolatzen dira; eraskiok aizki bakoitza-ren era, aldi, notin eta buruak adirazten dituzte.